

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ

България, София 1113
бул. Цариградско шосе 125, блок 3
Тел: (+359 2) 73 83 10
Факс: (+359 2) 73 99 41
E-mail: info@feb.uni-sofia.bg

SOFIA UNIVERSITY
„ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTY OF ECONOMICS AND
BUSINESS ADMINISTRATION

Bulgaria, Sofia 1113
125 Tzarigradsko chaussee blvd., bl. 3
Tel: (+359 2) 73 83 10
Fax: (+359 2) 73 99 41
E-mail: info@feb.uni-sofia.bg

До председателя на научното жури

определено със заповед № РД38-477/25.09.2014г.
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Соня Варадинова Милева-Божанова,
научна специалност 05.02.18 Икономика и управление (Туризъм), катедра Икономика и
управление по отрасли при Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Основание за представяне на становището: участие в научно жури, определено със заповед № РД38-477/25.09.2014г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ и решение на Научното жури от 13.10.2014 г.

Относно: публична защита на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен **„доктор“** по професионално направление 3.8 Икономика (Икономика и управление по отрасли);

Тема на дисертационния труд: **„Усъвършенстване на спортния туризъм чрез ситуиране на спортните събития към туристическата дестинация“;**

Автор на дисертационния труд: **Филип Кръстев Шабански**, докторант на самостоятелна подготовка, катедра «Икономика и управление по отрасли», Стопански факултет на СУ „Свети Климент Охридски“;

Научен консултант: доц. Д-р Соня Милева-Божанова

Представеният за рецензиране дисертационен труд е насочен за публична защита с решение на ФС на Стопански факултет при СУ „Св. Климент Охридски“ (Протокол № 7/16.09.2014 г.) и е в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ като са спазени всички процедурни изисквания.

Настоящото становище е структурирано в девет части и включва кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта, актуалност, обща характеристика на дисертационния труд, оценка на научното съдържание, език и стила на изложение, библиографски апарат, оценка на приносите, справка за автореферата и публикациите, свързани с дисертационния труд, критични бележки и препоръки, въпроси и заключение.

1. Кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на дисертанта

Филип Кръстев Шабански е роден 01.07.1959 година в София. В периода 1980-1985 г. Завършва висшето си образование в ВИИ „Карл Маркс“, специалност Икономика на транспорта. От 1986- 1991 г. се дипломира и във Висшия институт по физкултура, специалност Физическо възпитание и спорт – фехтовка. От 25 години работи в СУ Св. Климент Охридски в Департамент по спорт, катедра „Индивидуални спортове и рекреация като главен асистент и преподавател по фехтовка.

Владее английски и руски езици. Зачислен е на самостоятелна подготовка, със заповед P520 – 799/01.07.2013 г. Има редица публикации пряко свързани със спорта, от които общо пет са по темата на дисертационния труд.

2. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем.

В последните години спортният туризъм се разви като един от най-динамичните сектори на мултимилардната туристическа индустрия. Благодарение на глобалната информационна мрежа в лицето на сателитната телевизия и интернет интересът към спортните събития и спортния туризъм в света се е покачил значително. В комбинация с повече свободно време и все по-изгодни почивки, предлагани от туроператорите, спортът вече не е само атрактивна добавка към почивката, а и цел на пътуванията. Икономиките на градове, региони и дори на цели държави все повече разчитат на посещенията на голф играчи, скиори, пътуващи футболни фенове и спортисти. В някои държави спортът дори формира над 25% от всички туристически посещения. Това ми дава основание да приема като особено **актуална темата** на дисертацията - „Усъвършенстване на спортния туризъм чрез ситуиране на спортни събития към туристическата дестинация“. Такива проучвания за България не са правени, като избраната дестинация – община Банско, е особено подходяща за анализ и оценка. Безспорно спортният туризъм отваря нови възможности и перспективи пред развитието и утвърждаването на туристическите дестинации. Освен преките печалби дестинациите домакини, печелят от дългосрочен интерес за провеждане на редица други спортни турнири, състезания и подобрен имидж. Не по-маловажно е, че по-значимите спортните събития (международни състезания, Олимпиади, първенства и др.) оказват съществено влияние и по отношение на подобряване на инфраструктурата, което има пряко значение за туризма.

Съвременният туризъм е белязан от трайни структурни изменения, свързани с разнообразяване и обогатяване на видовете и формите на туризма и диверсификация на туристическия продукт. Това намира категоричен израз в редица стратегически документи, като приоритет за развитие на туризма, включително и в България.

През последното десетилетие спортният туризъм чувствително увеличи своя икономическия ефект и относителен дял в структурата на туристическото предлагане на много страни и региони, като се интегрира и съчетава с други видове на туризма, основно рекреативен, здравен, селски, познавателен и други. В България темата е сравнително слабо изследвана, като липсват задълбочени научни изследвания за ползите и влиянието на спортния туризъм върху националната и местната икономика. За България темата е изключително актуална, тъй като спортния туризъм има огромен потенциал за удължаване на туристическия сезон и намаляване на силната сезонна зависимост от морския туризъм. Страната ни разполага с изключително благоприятни условия за развитие на спортен туризъм. Темата е повдигната още през 2011 г. на Черноморски икономически форум като се посочва необходимостта от разработване на секторна стратегия за развитие на спортния туризъм и стимулиране на връзките му с туризма. Един от значимите социални, културни и икономически ефекти от развитието на спортния туризъм е свързан с издигане имиджа на дестинацията и привличане

на посетители, главно посредством организиране и домакинство на големи международни спортни събития (на пример Олимпиади, световни първенства по футбол и други).

Темата на дисертацията „Усъвършенстване на спортния туризъм чрез ситуиране на спортните събития към туристическата дестинация” на докторант Филип Шабански е изключително **актуална** след последните промени в Закона за туризма (20.12.2013) и създаването на организация за управление на туристическите райони (чл. 17 ал. 2), които имат за цел чрез взаимопомощ и сътрудничество в интерес на членовете си и в обществен интерес извършват дейности, свързани с формиране на регионални туристически продукти и осъществяване на регионален маркетинг и реклама на определена територия – туристически район. Безспорно спортния туризъм може да бъде успешно използван в промотирането и утвърждаването на туристическата дестинация, като синергийния ефект от съчетаните на спорт и туризъм може значително да допринесе за повишаване конкурентоспособността на туристическия продукт.

3. Обща характеристика на дисертационния труд

Представения за оценка дисертационен труд на докторант Филип Шабански, авторефератът, справка за приносите и научните публикации свидетелстват за целенасочените усилия на автора задълбочено да анализира възможностите за усъвършенстване на спортния туризъм чрез ситуиране на спортните събития към туристическата дестинация.

Дисертационният труд е в обем 213 стандартни страници компютърно набран текст, в т.ч. 6 (шест) страници списък на използваната литература, 21 (двадесет и една) страници приложения, 11 (единадесет) таблици и 30 (тридесет) фигури. Разработен във вид и структура, съответстващи на изискванията и критериите за подобен вид разработки. Придържа се към общоприетата класическа структура - увод, три глави, заключение, използвана литература, приложения. Библиографският апарат включва 98 източника от които 27 на кирилица, 57 на латиница, и други 14 интернет източника. Използваната литература е коректно цитирана под черта в изложението.

Докторантът е представил мнение на Екатерина Дафовска, председател на Българска федерация по биатлон и отзив от Георги Икономов, кмет на община Банско изтъквайки полезността, актуалността и приложимостта на постигнатите предложения и препоръки.

4. Обща оценка на научното съдържание, език и стила на изложение

Докторантът си поставя **целта** да обоснове и разработи както теоретичните аспекти на развитието на спортния туризъм, и методическите подходи при формирането на спортния компонент в предлагането на туристически продукт на ниво дестинация (по примера на община Банско).

Аргументирано са изтъкнати **актуалността** на темата, разграничени са **обектът и предметът** на изследването, ясно дефинирана е **целта** и своята изследователска **теза** разгърната посредством седем изследователски задачи. Изтъкнати са основните ограничения и проблеми на изследователската работа.

Използваният инструментариум е адекватен на проблематиката, базиран на описателния, сравнителния, социологическият (структурирани интервюта), методът на експертната оценка, маркетингов инструментариум (анкетни проучвания) и статистически методи. Може да се обобщи, че е използван достатъчно широк кръг изследователски методи, обогатяващи изследването и преди всичко неговите доказателствени страни. **Стилът** на изложението е стегнат, като текста е написан на разбираем и прецизен научен **език**. **Структурата** на дисертацията отразява единството на обекта, предмета, целите и задачите и възприетия от автора системен подход към темата за ситуирането на спортните събития като

важен инструмент за повишаване на конкурентоспособността на туристическата дестинация. Основната част на работата се състои от три глави, като съдържанието на главите съответстват на темата на разработката.

Първа глава е озаглавена „ТЕОРИТИЧНИ ВЪПРОСИ НА ВРЪЗКИТЕ МЕЖДУ СПОРТА И ТУРИЗМА“ и в нея се прави ретроспективен анализ на връзката между спорта и туризма както и преглед на научната литература по темата. Специално внимание е отделено на мотивите за избор на туристическа дестинация за спортни събития и типологията на туристите. Литературния обзор по темата за спортния туризъм включва Бекър, Жюсеран, Крос, Вамплу, Майерскоф, Холт, Бейли, Ъри и много други, а от българските автори трудовете на М. Рибов, Нешков, Воденска, Милева, Станкова и други.

Втора глава „МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА МОТИВИТЕ НА ТУРИСТИТЕ ЗА ПОСЕЩЕНИЕ НА СПОРТНО СЪБИТИЕ И ЛОЯЛНОСТТА КЪМ ДЕСТИНАЦИЯТА, В КОЯТО Е СИТУИРАНО СЪБИТИЕТО“. Внимание е отделено на характеристиките на туристите (продължение от предходната първа глава) и методическа обосновка за структуриране на въпросник за провеждане на емпирическото изследване.

Трета глава е практико-приложна и изследва влиянието и ефектите домакинството на Банско на откритото европейско първенство по биатлон в Банско, проведено в периода 19 - 26 февруари 2013 г. Изключително детайлно е разгледано развитието на ски туризма. Данните за развитието на туризма в Банско се отнасят до първото тримесечие на 2013, което се отнася за края на зимния туристически сезон 2012/2013, но е добре развитието на дестинацията да се прави на годишна база.

Представени са резултатите от двете проведени проучвания, като първото акцентира върху мотивите за посещение на спортните събития, а второто – върху влиянието на спортните събития върху лоялността на туристите към дестинацията, в която е ситуирано спортното събитие.

Основния акцент на дисертацията е поставен върху потребителското поведение при спортния туризъм и формирането на лоялност на дестинацията, като част от предварително дефинираната цел и задачи, а именно успешното обвързване на спортното събитие и дестинацията в единен продукт с цел повишаването на ефективността както на провежданото събитие, така и на дългосрочната стратегия на дестинацията.

Заслужават внимание изведените ключови елементи, отговорни за успешното развитие на спортния туризъм, ползи, социална цена, приходи и разходи (фиг. 29-30), от гл. т. на заинтересованите страни на ниво дестинация в т.ч. организациите за управление на дестинациите, общински и областни структури отговорни и успешното домакинство на спортни събития (с. 168-171).

В **заключението** се обобщават основни изводи и се излага тяхното отношение към поставената цел и научни задачи.

5. Оценка на научните и практическите резултати и приносите на дисертационния труд

В дисертационния труд има убедителни доказателства за научно-приложни резултати, представени като решения за управлението и ситуирането на спортни събития за развитието и повишаването на конкурентоспособността на дестинация Банско. Дисертационния труд ясно показва умението на докторанта да систематизира и критично да анализира постиженията на научната мисъл, свързани с изследвания проблем, като ги обвързва с реалната практика на примера на дестинация Банско и опита им в домакинството на спортни събития.

Приносите на дисертационния труд могат да се определят като преобладаващо практико-приложни и могат да се обобщят както следва:

Първо, задълбочено са разгледани основните научни постановки свързани с влиянието, връзките и зависимостите между спортните събития и развитието на туристическата дестинация.

Второ, направен е опит за оценка на мотивацията и избора за посещение на спортно събитие и на връзката между спортния туризъм и лоялността към дестинацията.

Трето, предложен е модел за анализ и оценка на мотивацията на спортните туристи и на тяхната лоялност към дестинацията. Те представляват адаптиране на съществуващи модели, отнасящи се до туризма въобще, към спецификата на събитийния спортен туризъм.

Четвърто, предложената методика е успешно апробирана към две спортни събития, проведени в района на град Банско. Формулирани са насоките за обогатяването на местния туристически продукт и за повишаването на конкурентоспособността на Банско като зимна дестинация.

6. Критични бележки и препоръки

Въпреки изложените приноси и практико приложни резултати на дисертацията, тя не е лишена и от някои пропуски. Така на пример, липсва свързващото звено през погледа на туризма за управление на дестинация за спортен туризъм. Подценена е ролята на т.нар. DMO (Destination management organization) или организации за управлението на дестинацията, чиято основна роля е маркетинга, популяризирането, брандирането, изграждането имидж и утвърждаването на съответната туристическа дестинация. Още повече, че подобна структура е заложена в новия Закон за туризма под формата на т.нар. организация за управление на туристическия район (ОУТР).

В дисертацията не се отчита спецификата на дестинацията на микро ниво, какъвто е примера с изследването спортно събитие в община Банско. Посочените в теоретичната част примери с организирани спортни събития като цяло се отнасят за събития и дестинация на макро ниво. Така на пример домакинството на Олимпийските игри или световното първенство по футбол изисква цялостна и отговорна кандидатура на национално ниво с ангажираност на държавата. По-малките спортни събития имат съвсем различно влияние на ниво микро дестинация, което не личи в предложения за рецензиране труд.

Дисертацията би се подобрила значително, ако се вземат в предвид теорията на Р. Бътлър (1980) за жизнения цикъл на дестинацията, моделите на Смит и Де Кат (De Kadt 1979) за взаимоотношенията туристи – местно общество домакин, както и Индекса на Докси за нивата на приемане/отричане на туризма от местното население домакин. Подобен анализ би хвърлил допълнителна и нова светлина върху основните резултати и изводи от проведеното проучване.

Посочените критични бележки **не намаляват значимостта** на изтъкнатите практико-приложни приноси. Докторант Филип Шабански показва задълбочени познания в сферата на спортния туризъм и ситуирането на спортните събития към туристическата дестинация. Считаю, че дисертационния труд съдържа значителна по обем полезна информация, като обхваща съществени въпроси свързани с използването на събитийния спортен туризъм за повишаването на привлекателността на дестинацията и по-специално възможността за синергия в промотирането на дестинацията като единен продукт на примера на Банско.

Общото ми мнение за дисертационния труд на Филип Шабански, е, че е налице добра логическа обосновааност и последователност на научното изследване, експериментиране и анализ на постигнатите резултати и добре очертава научно-приложния характер на дисертацията.

7. Автореферат, справка за приносите и публикации, свързани с дисертационния труд

Авторефератът е в обем от 41 (четиридесети една) страници и кореспондира напълно с основния труд. Представя в синтезиран вид изследваните проблеми. Съставен е от пет части,

които включват обща характеристика на дисертационния труд, структура, кратко изложение на съдържанието, справка за приносите и списък на публикациите по темата.

По вид и брой представените публикации, съответстват на обявения в автореферата списък с публикации. Докторант Филип Шабански има общо **пет научни публикации** пряко свързани с тематиката на дисертационния труд от които една **статия** в чужбина (Литва, 2013г.). Останалите **четири са доклади**, представени на международни конференции в страната.

Заключението ми е, че по обем представените публикации, отговарят на **количествените и качествените критерии и изискванията** необходими публикации при защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“.

8. Въпроси

Смятате ли, че предложения и апробиран от вас модел на примера на Банско като дестинация -домакин на спортни събития е универсално приложим и за други планински курорти (като Пампорово и Боровец) фокусирани върху зимните спортове?

До колко достигнатите изводи и заключения са релевантни към други видове спорт например голф, водни спортове, мото-крос и т.н. по отношение конкурентоспособността на туристическата дестинация?

9. Общо заключение

Предлаганата за рецензиране докторска дисертация обогатява науката и практиката по отношение на влиянието на спортните събития и ситуирането им към туристическата дестинация. Получените решения на научни задачи представляват усъвършенстване на известни методи, подходи и методики и приспособяването им към спецификата на примера на Банско като дестинация за спортен (зимен) туризъм. Основните изводи и препоръки могат да бъдат използвани на национално ниво като бъдещи мерки за справяне със управлението на туристическата дестинация. Увереността ми, че направените изводи и обобщения са лично дело на кандидата са причина да смятам, че **дисертацията отговаря** на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ Св. Климент Охридски.

Гореизложеното ми дава основание да предложа на уважаемите членове на научното жури при СУ „Свети Климент Охридски“ да вземе положително решение ЗА присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Филип Кръстев Шабански по професионално направление 3.8 Икономика (Икономика и управление по отрасли).

11.11.2014 г.

/Доц. д-р Соня Милева/